Maaseudun Sivistysliitto/
Ajatuspaja Alkio
Eerikinkatu 28
00180 HELSINKI

13.5.2022

MAASEUDUN SIVISTYSLIITON JA AJATUSPAJA ALKION LAUSUNTO EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIOKUNNALLE JA TULEVAISUUSVALIOKUNTIEN MAAILMANKOKOUKSELLE

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan 8.4.2022 pyynnöstä ehdotamme seuraavia aihekokonaisuuksia käsiteltäväksi eri maiden tulevaisuusvaliokuntien maailmankokouksessa 12.–13.10.2022:

Miten demokratian kriisi selätetään? 1
Mille perustalle hyvinvointivaltion tulevaisuus ja rahoitus voivat rakentua? 2
Miten taide voi tukea yhteiskunnan ongelmien ratkaisemista? 3
Onko taiteella yhteiskunnallista merkitystä – entä voidaanko taidetta käyttää yhteiskunnan ongelmien ratkaisemiseen? 3
Ruokajärjestelmän kestävyysmurros koskee meitä kaikkia 4

Miten demokratian kriisi selätetään?

Länsimainen demokratia on kriisissä. Äänestysaktiivisuus on heikkoa, edustuksellinen demokratia ja päätöksenteko eivät houkuttele nuoria, kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet itseä koskevissa asioissa ovat heikot tai jopa olemattomat, polarisaatio syvenee, suoran demokratian tarve kasvaa, osallistuminen eriytyy, politiikka henkilöityy, päätöksenteko etääntyy kansasta ja tätä kautta kansalaisten poliittinen todellisuus kaventuu.

Demokratian kriisiä on yritetty hoitaa kehittämällä uusia suoran ja osallistavan demokratian muotoja, joita ovat mm. kansalaisaloite ja osallistava budjetointi. Myös deliberatiivisen demokratian keinoja kuten kansalaispaneeleja ja kansalaiskokouksia on järjestetty. Kokonaisia puolueita on perustettu mm. virtaavan demokratian ideologialle.

Tutkimusten mukaan nämä demokratian muodot kyllä lisäävät avoimuutta ja osallisuutta, kehittävät kansalaistaitoja ja ehkäisevät polarisaatiota, mutta systeemitasolla ne eivät ole kuitenkaan ratkaisu demokratian kriisiin. On myös esitetty ihan relevantti kysymys siitä, kenen osallisuutta nämä uudet osallistumisen ja vaikuttamisen muodot lisäävät. Vahvistavatko ne jo ennestään vahvojen ääntä ja mahdollisuuksia vaikuttaa vai kannustavatko ne aidosti mukaan myös niitä, joita ei edustuksellisen demokratian keinoin tavoiteta?

Usein sanotaan, että vahva ja toimiva kansalaisyhteiskunta on demokratian tae. Tästä hyvä esimerkki on suomalainen järjestökenttä ja yhdistysten määrä. Jo vuosien ajan on toistettu hokemaa, että järjestökenttä ikääntyy eikä nuoria saada mukaan. Viimeisin järjestöbarometri pakottaa tarkastelemaan tätä tarkemmin; sen mukaan järjestöjen määrä on kasvanut ja perinteiset nuorisojärjestötkin (esim. partio ja 4H) pitävät kiinni omista jäsenmääristään ja jopa

kasvattavat niitä. Järjestökenttä siis uudistuu ja pakottaa samalla ns. perinteiset järjestöt (ml. poliittiset nuorisojärjestöt) pohtimaan omaa toimintaansa ja sitä, miten hyvin ne tavoittavat oman jäsenistönsä ja pystyvät houkuttelemaan mukaan myös uusia toimijoita.

Nuorissa on siis vielä toivoa. Mutta toisaalta, mitä vähemmän kouluissa opetetaan historiaa, yhteiskuntaoppia ja filosofiaa, sitä vähemmän nuorille on tiedossa impulsseja käydä keskustelua. Kouluissa ei opeta vallan, päätöksenteon eikä vallankäytön perusteita lainkaan. Tämänhetkinen opetussuunnitelma korostaa matemaattisia ja luonnontieteellisiä aineita ja taitoaineita. Näissä aineissa 1+1=2, toisin kuin ihmistieteissä. Kouluissa tulisi opettaa myös politiikkaa.

Koska demokratian kriisi ei ole nykytiedoin ja -kokemuksin hoidettavissa kansalaisten osallisuusmahdollisuuksia parantamalla, pitäisikö siirtyä edustuksellisesta, kansan vaaleilla valitsemasta demokratiasta avoimeen demokratiaan, jossa esimerkiksi kuntien, hyvinvointialueiden ja eduskunnan päätöksentekijät valittaisiin arvalla? Näin jokaisella ehdokkaalla olisi yhtäläinen mahdollisuus tulla valituksi, päätöksentekoelin olisi nykyistä parempi “kuva kansasta” ja ideologioiden ja identiteettipolitiikan rooli menettäisi järjestelmätasolla merkityksensä. Myös vaihtuvuus päätöksenteossa olisi suurempaa ja politiikan henkilöityminen vähentyisi.

Mille perustalle hyvinvointivaltion tulevaisuus ja rahoitus voivat rakentua?

Hyvinvointivaltion ideologinen “sosiaalivaltio”-perusta on sulamassa. Hyvinvointivaltion, jonka yleisesti tunnustettu tehtävä on täydentää markkinataloutta ja turvata kansalaisilleen taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet sekä laajat, yleisemmin julkisin verovaroin rahoitetut palvelut kuten perus- tai sosiaaliturvan, perusta on pian maailmanlaajuisessa kriisissä.

Syitä on monia hyvinvointivaltio-traditiosta ja kulttuurista riippuen: kestävyysvaje eli hyvinvointikustannusten nousu ja maksajien määrän väheneminen, työmarkkinoiden ja myös väestön segregaatio, harmaa talous ja korruptio, tehoton tai huonomaineinen julkinen sektori, korkea verotus, keskiluokan kytevä tyytymättömyys kustantaa vastikkeettomia palveluita ja perustoimeentuloa työmarkkinoiden ulkopuolella oleville jne.

Esimerkiksi Suomessa 20 % veronmaksajista rahoittaa keskimäärin 70 % kaikista hyvinvointivaltion menoista. Tällä hetkellä ansiotyöstä maksettavat verot ja sosiaaliturvamaksut muodostavat noin kaksi kolmannesta kaikista kerättävistä veroista. Synkähkön tulevaisuusskenaarion mukaan esimerkiksi työn murros ja digitalisaatio johtavat laajaan työsuhteisen työn vähenemiseen ja siten myös verotulojen alenemiseen. Tämä heikentää hyvinvointivaltion tulevaisuutta entisestään.

Verotus on tehokas, maailmanlaajuinen väline ilmastonmuutoksen hillinnässä. Ilmastopolitiikassa puhutaan myös yleisesti taakanjakosektorista, jolle on annettu tehtäväksi vähentää päästöjä oman perustoiminnan ohella.

Olisiko syytä tuoda taakanjakoajattelua vahvemmin mukaan – jopa poliittisena toimena – hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämiseksi ja rahoittamiseksi? Eikä ainoastaan pahoinvointia vähentävän haittaverotuksen kautta (esim. makeisverotus, tupakkavero) vaan myös hyvinvointia lisäämällä?

Pitäisikö ansioverotuksesta pohjoismaisen hyvinvointivaltion rahoituskeinona siirtyä

esimerkiksi pääomaverotuksen progressiiviseen verovähennysoikeuteen angloamerikkalaisen perinteen mukaisesti? Yritykset tarjoaisivat työntekijöilleen hyvinvointivaltiolle kuuluvia palveluita, tekisivät yleishyödyllisiä lahjoituksia tai tuottaisivat sellaisia palveluita ja tuotteita, jotka lisäävät yleistä hyvinvointia tai työllisyyttä taikka vähentävät muutoin valtion menoja.

Tulevaisuuden hyvinvointivaltion rahoituksen taakanjaossa yksi keskeinen toimija olisi myös kansalainen; eikä ainoastaan ansiotuloverotuksensa kautta. Kansalaispalkka/perustulo voitaisiin rakentaa kannustavaksi esim. biometrista tekniikkaa hyödyntäen sen mukaan, miten ihminen liikkuu, on aktiivinen ja kiinnittyy yhteiskuntaan mm. työn kautta, hankkii sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, toimii omassa turvaverkossaan, tekee talkootyötä, tarjoaa vertaistukea jne.

Tässä rahoitusmallissa taakanjako- ja kansalaispalkka-ajattelut yhdistäisivät pohjoismaista, keskieurooppalaista ja aasialaista sekä angloamerikkalaista hyvinvointivaltioperinnettä vähentäen nykyisten hyvinvointipalveluiden rahoitusta pääosin tuloveronkannolla. Samalla se toki haastaisi käsityksiämme universaalista hyvinvointivaltiosta, mutta lisäisi yhteisöllisyyttä, sosiaalista ja kulttuurista pääomaa ja tätä kautta ihmisten luottamusta ja turvallisuudentunnetta.

Miten taide voi tukea yhteiskunnan ongelmien ratkaisemista?

Mikä sitoo meitä paikkaan ja aikakauteen? Millaisia kiinnikkeitä rakennamme perheen, suvun, ystävien, merkityksellisten tapahtumien yhteyteen? Millaisia identiteettejä rakennamme elämämme aikana? Liittyykö näihin prosesseihin kieli, kulttuuri, musiikki, taide, vaatetus, ruoka jne? Onko mahdollista, että taiteen ja kulttuurin kautta voimme vahvistaa tulevaisuuden kannalta tärkeitä identiteettejä, maailmanmalleja ja jopa kestävän kehityksen ilmentymiä?

Oman kylän tai suvun ympäristöä, rakennuksia ja historiaa halutaan yleismaailmallisesti ylläpitää ja vahvistaa. Vaikka asumme ja liikumme maailmalla, ovat kotipaikkakunta, oma äidinkieli, musiikkimieltymys, perinneruuat jne. asioita, joihin useimmiten haluamme pitää suhdetta yllä. Tarinat ja muistot, tutut lapsuuden piilopaikat, tuoksut ja tunnelmat – niiden kautta on hyvä lähteä miettimään omaa identiteettiään ja paikkaansa tässä maailmassa.

Mitä tapahtuu ihmiselle tai kansalle, joka pakotetaan irrottautumaan kulttuuristaan? Seuraukset ovat fataaleja, sukupolvesta toiseen siirtyviä traumoja ja katkeruutta. Jos tunnen juureni ja olen osa jotain arvostamaani yhteisöä, osaan myös kunnioittaa muiden kulttuureja ja erilaisuutta. Ymmärrän, että minun heimoni, kansani, kieleni, ei ole kaikille mahdollinen tai haluttu.

Miten kasvatetaan ja ylläpidetään juurevia, tasapainoisia ihmisiä, jotka ymmärtävät oman perintönsä hyvät ja huonot puolet, antavat tilaa myös erilaisuudelle ja kehittävät kulttuuriaan?

Onko taiteella yhteiskunnallista merkitystä – entä voidaanko taidetta käyttää yhteiskunnan ongelmien ratkaisemiseen?

Taide on ollut valtaapitävien voimien käytössä vuosisatoja – tuhansiakin. Kirkkojen, pyramidien ja linnojen seiniin ja kattoihin maalattiin rakentajien ja rahoittajien kuvastot, joissa päämääränä oli poliittisen tai uskonnollisen vallan maksimointi.

Pari sukupolvea ennen meidän aikaamme suomalaista nationalismia levitettiin mm. Gallen-Kallelan, Simbergin, Saarisen ja Sibeliuksen teoksilla niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Hieman myöhemmin monet veistäjämme kuten Emil Halonen ja Wäinö Aaltonen ikuistivat Suomen suurmiehet kiveen ja pronssiin, keskeisille paikoille vallan ytimeen.

Vasta 1980-luvun nuoret postmodernit taiteilijamme tekivät lopulta selkeän pesäeron poliittiseen tendenssitaiteeseen.

Taiteella, filosofialla, viihteellä ja taloudella on ainakin yksi yhteinen ominaisuus: niillä kaikilla on suuri poliittinen vaikutus – vaikka poliittinen vaikuttaminen taiteella, filosofialla ja viihteellä on harvoin pääasia.

Taiteilija tekee näkyväksi piiloprosesseja, valtarakenteita ja hierarkioita. Taideteosten tai -tuotantojen lähtökohtana voi olla pieniä tai isoja yhteiskunnallisia ja inhimillisiä ongelmia, joiden äärelle on syytä pysähtyä. Ytimessä on taide ja sen sallivuus jokaiselle iästä, sukupuolesta, ammatista, varallisuudesta, asemasta ja kansallisuudesta riippumatta.

Taide pystyy parhaimmillaan tarjoamaan työkaluja oman näkökulman tarkistamiseen ja vaihtamiseen, erityisesti henkilökohtaisella tasolla. Taiteen keinoin voimme esimerkiksi pohtia sitä, keitä olemme, mihin ryhmiin haluamme kuulua sekä minkälaisia merkkejä ja signaaleja haluamme luoda omaan ympäristöömme.

Yhteiskunnan rakentamiseen tarvitaan havaintoja, kysymyksiä, tutkimista, kritiikkiä, vastauksia, ideoita ja ajatuksia. Taide ja taiteen kokeminen tuottaa käyttökelpoisia ajatusmalleja sekä katsomisen ja kokemisen tapoja ihmisten hyödynnettäväksi. Taiteella voidaan edistää ihmisten osallisuutta yhteisöissään ja yhteiskunnassa.

Onkin perusteltua kysyä, tehdäänkö taidetta tulevaisuudessa taiteen vuoksi, maailman parantamiseksi vai rahoittajan mieliksi?

Ruokajärjestelmän kestävyysmurros koskee meitä kaikkia

Edessämme voi olla koko ruokajärjestelmän kestävyyttä koetteleva murros, joten myös kotimaisen ruuantuotannon kestävyyskriteerejä tulee pohtia. Ruoantuotannon muutoksilla voi olla jo lähitulevaisuudessa merkitystä maaseudun mahdollisuuksiin harjoittaa kannattavaa elinkeinotoimintaa. Ruokamurros tulee vaikuttamaan maaseudun yleiseen elinvoimaan ja kulttuurimaisemaan. Myös eläinperäisen tuotannon vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen tutkitaan.

Muutos koskettaa monia niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Ihmisillä on hyvin erilaiset tiedot, taidot ja taloudelliset mahdollisuudet vaikuttaa kestävän ruokamurroksen toteutumiseen. Eri ikäisten ja eri sosioekonomisissa ryhmissä elävien ihmisten epätasa-arvoisia mahdollisuuksia saada tietoa ja vaikuttaa päätöksentekoon on syytä nostaa esiin ja pyrkiä eri ryhmien väliseen ratkaisukeskeiseen keskusteluun.

MSL kantaa huolta maaseudun elinvoimasta kokonaisvaltaisesti. Siksi muun muassa eri näkökulmia kiihkottomasti esiintuova keskustelu kannattaa aloittaa ajoissa. Mielestämme on olennaisen tärkeää luoda foorumi, jossa voidaan vapaasti esittää erilaisia näkemyksiä maaseudusta, sen elinvoimasta ja ruuan alkutuotannon nykytilasta ja tulevaisuudesta. Lisäksi eri

tahojen toimesta kannattaa käydä Erätauko-menetelmään perustuvaa keskustelua eri toimijoiden kesken, jotta mielipiteet eivät jämähdä huudoiksi erilaisista poteroista. Myös koulutuksella on tässä keskeinen rooli.

Ruoantuotantoon voivat jo piankin olla vaikuttamassa myös solumaatalouden kaltaiset uudenlaiset tuotantoteknologiat, jotka mahdollistavat monien proteiinien ja muiden elintarvikkeiden raaka-aineiden valmistamisen jopa ilman kotieläintuotantoa. Samoin mahdollistuu myös uusien elintarvikkeiden valmistus täysin uusista raaka-aineista. Solumaatalouden mahdollinen kehitys voi vaikuttaa näin perinteiseen maatalouteen muun muassa liha- ja maitotilojen määrää vähentävästi.

Maaseudun elinvoimaisuuteen ja ruoantuotannon murrokseen liittyvät kysymykset ovat moniulotteisia ja vaikeitakin. Varmaa ja yksinkertaista vastausta ei ole. Olennaisiksi nousee muun muassa kysymys siitä, miten yhteiskunnissa tulisi valmistautua tähän ruoantuotannon murrokseen ja sen vaikutukseen maaseudun elinvoimaan, ihmisten elinkeinoihin maaseudulla sekä alkutuotannon rakenteeseen ja prosesseihin.

Teollisuus kyllä oletettavasti sopeutuu ja ottaa uudet teknologiat haltuun, mutta mitkä ovat vaikutukset elinkeinoon ja tehtyihin investointeihin? Millainen merkitys maatalousyrittäjien vähenemisellä on maaseutualueisiin ja niiden elinvoimaan? Millä tavoin maaseutualueet voisivat hyötyä uuden teknologian käyttöönotosta, saadaanko hyvinvointia ja tuloja virtaamaan myös kaupunkialueiden ulkopuolelle? Säilyykö omavaraisuus ja huoltovarmuus tulevaisuudessa riittävällä tasolla vai keskittyykö tuotanto rajojemme ulkopuolelle?